

torp och dass, åskådliggör även hur liten överblick vi egentligen har av vardagslivet i det bondesamhälle som bara befinner sig några generationer bakom oss. De intervjuobjekt som gjort svärmorsforskningen möjlig är dessutom snart döda, och med dem deras erfarenheter. *Den besvärliga svärmodern* illustrerar hur väsentligt det är att det mentalitetshistoriska svenska kulturarv som ännu kan föras vidare till eftervärlden snabbt räddas innan det är för sent.

*Dick Harrison, Linköping*

*Järnbur eller frigörelse? Studier i moderniseringen av Sverige.* Gösta Arvastson (red.). Studentlitteratur, Lund 1999. 146 s. ISBN 91-44-00796-5.

Bland de nyckelbegrepp som alltmer koloniserat den etnologiska anden på sistone finner man en rad varianter på temat modern: modernitet, modernism, det moderna, modernisering. Dessa kategorier är betydligt mer inklusiva än gamla föregångare som kapitalism, industrialism och rationalisering och den nya terminologin reflekterar såväl ett vidgat forskningsfokus som en ökad teoretisk vaghet. Nästan all etnologisk forskning kan i en eller annan mening sägas befatta sig med det moderna (ibland sammanfogat med prefix som post-, sen- eller hög-) och även om det föreligger en terminologisk enhet förefaller den begreppsliga brokigheten knappast vara i avtagande. Att i undervisningssammanhang förklara vad detta moderna egentligen står för leder därför lätt till omständliga utläggningar som kastar både ljus och mörker över problematiken.

Antologin *Järnbur eller frigörelse?*, redigerad av Gösta Arvastson och med bidrag författade av Uppsala-institutionens doktorander (med något undantag), syftar till att belysa svensk modernisering utifrån en rad olika teman som figurerat i debatten: individualisering, ingenjörskonst, rasbiologi, sexualitet, sjukdomsuppfattningar, lönearbete, nostalgi och reflexivitet. Dessa problemområden behandlas utifrån skilda empiriska kontexter, där ungdomars val av utbildning, arbetslöshet, fördömandet av prostituerade, gamla etnologiska texter och annat fungerar som källmaterial och exempelområden. Boken har härvid fått en ganska brokig karaktär och de behandlade aspekterna är så olika att det är svårt att sammanfatta innehållet på några få rader. Denna mycket skiftande tematik tenderar inte sällan att

förpassa den röda tråden i skymundan, ett problem som i och för sig även präglar många andra antologier.

Redaktörens inledningskapitel ägnas framför allt åt att försöka skissa en översiktsbild över den skiftande tidsandan under svensk efterkrigstid istället för att närmare precisera bokens ärende. Genom att diskutera de olika bidragen utifrån ett övergripande tema, exempelvis dikotomin järnbur/frigörelse som ju förlänt verket dess titel, hade man kanske annars kunnat ge antologin karaktär mer av en bok än av ett nummer av *Rig* eller *Kulturella Perspektiv*. Formuleringar som "Den (boken) handlar om hur nya livsvärldar utvecklades och hur människans erfarenheter av samhället dikterades av förändring och rörelse" (s. 9) och "Det är om det komplicerade spelet mellan individen, kulturen och samhället som boken skall handla" (s. 21) tyder snarare på frånvaron av gemensamma frågeställningar än en övergripande tematik.

Dessa kritiska anmärkningar skall emellertid inte dölja det faktum att flera av de enskilda bidragen fungerar som goda introduktioner till olika problemområden inom kultur- och samhällsforskningen. Enligt baksidestexten vänder sig boken i första hand till studenter på grundnivån i etnologi och dessa kan säkerligen vara mer betjänta av de olika diskussionerna än av en annan av Studentlitteraturs läroböcker som delvis berör samma område, nämligen David Lyons *Postmodernitet* (1998). Medan Lyons framställning hemfaller åt den jargong som läroböcker snarare borde förklara än bejaka, utmärks bidragen i *Järnbur eller frigörelse?* framför allt av tydlighet och lättillgänglighet. Nyckelbegreppen är också rikligt exemplifierade och fyller därför bättre sin pedagogiska uppgift som läromedel.

Om boken kanske inte främst lyckas klargöra vad modernisering egentligen innebär, får läsaren emellertid desto bättre introduktioner till företeelser som individualisering och lönearbetets normerande kraft i det moderna samhället. Men måhända bör moderniseringen inte främst betraktas som ett fenomen i sig som kan klargöras genom att diskutera en rad "typiskt moderna" företeelser, som därmed kan sägas tillhandahålla en gemensam tematik. En diskussion av den starka benägenheten hos intellektuella att klassificera och analysera allehanda omständigheter utifrån dikotomier som modern/förmodern och modern/postmodern hade kanske givit vid handen att moderniseringen – i Sverige och annorstädes – inte minst är ett begreppsligt problem. Fast kanske är detta en lämplig uppgift att behandla på

föreläsningarna. Alltför heltäckande läromedel medför lätt en risk att läraren känner sig överflödig.

*Fredrik Schoug, Lund*

*Gränsmöten. Kulturhistorisk antologi för Bohuslän, Dalsland och Østfold.* Rolf Danielsson och Anders Gustavsson (red.). Strömstads museums förlag, Strömstad 1999. 255 s., ill. ISBN 91-973617-1-2.

I sitt förord deklarerar bokens redaktörer, att forskningsprojektet *Gränsens kulturmöten* tar fasta på gränsrelationer från sent 1800-tal fram till nutiden i Bohuslän, Dalsland och Østfold. Vid riksgränsen ser man den stora rikshistorien på ett spännande sätt möta den regionala och lokala historien, men det är, naturligt nog, människorna vid gränsen, som står i centrum för intresset.

Frågorna de ställer till det insamlade materialet är om det finns en speciell gränsregion samt *hur* man från statsmakternas sida hanterat gränsen.

Bokens författare har att i sina uppsatser besvara dessa frågor och andra. De visar en stor ambition och kommer med givande aspekter, även om de genomgående inte ger svar på de inledningsvis ställda frågorna. Bland författarna och ämnena kan nämnas att Else-Britt Brevig Andersen skriver om byggnadsskick, Jimi Axelsson om stenhuggare, Rolf Danielsson om sten i gränsen, Lena Eriksson om halmslöjd, Christine Fredriksen om handel, Arvid Johanson om flyktingar, Lars Linge om Enningdalen och Anders Gustavsson om kulturkontakter.

Bland dessa har Lars Linge sedan 1969 dokumenterat sin kunskap om gränshandel. I de av recensenten 1993 redigerade studierna kring Göta älv skrev han om denna älv som riksgräns och handelsled. Denna gång är gränssträckan från Vassbotten till Idefjorden i blickpunkten. Timmer flottades från Bullarebygden på Enningdalälven till sågverken i norska Enningdalen, men den svenska gränskommissionen ville konsekvent förhindra att Norge kom i besittning av älvens båda stränder. Redan Harald Stake, Bohusläns förste svenske landshövding, insåg dalens handelspolitiska betydelse, och den utgjorde länge ett gränshandelsproblem. Det kom att gälla tillgången på timmer, städernas roll i trälasthandeln samt tullbeläggningen. Linges artikel bygger på ett stort underlagsmaterial, otryckta och tryckta källor och litteratur.

Anders Gustavsson visar framför allt att flödena i form av arbetsvandringar, gränshandel och smuggling, likaväl som idéer och sociala kontakter, tagit skilda riktningar under olika tider i historien, allteftersom de yttre förutsättningarna förändrats både ekonomiskt, politiskt, militärt och juridiskt på såväl riksplånet som regionalt och lokalt.

Utmaningen för etnologerna är att analysera de processer som ägt rum över tid både nationellt, regionalt och lokalt samt visa på både förändringar och stabilitet.

Idéer om att följa upp här vunna resultat och koppla en del av dem till ett närliggande projekt kring fornminnen och byggnadsminnen, Ekomuseum Gränsländ, visade sig framgångsrika. Det formas bl.a. av Krokstrands stenhuggarsamhälle, Greby gravfält, Fredrikstens fästning, Röd herrgård samt konstmuseet i Hvaler. Som projektledare för Ekomuseet står Gunn Mona Ekornes, Halden och Lars-Erik Hammar, Strömstad.

En förteckning över B-uppsatser i anslutning till gränsprojektet visar på ytterligare infallsvinklar kring gränsområdets kontakter, arbete och fritid vid sekelskiftena, politiska och miljörelaterade konflikter kring fisket m.m.

Studiet av regioner och gränskulturer har här således åter börjat tilldra sig intresse medan det på kontinenten nog funnits kvar genom decennierna.

Behovet av register och sammanfattning känns påkallat.

*Allan T. Nilson, Göteborg*

Roger Jacobsson: *På bokhistoriskt vis. Ouvertyrer och utblickar.* Bokhistoriska skrifter nr 2. Avd. för bok- och bibliotekshistoria vid Lunds universitet. Carlssons, Stockholm 1998. 143 s., ill. ISBN 91-7203-846-2.

En livaktig diskussion pågår för närvarande om huruvida IT-tekniken utgör en social fara, som leder människor in i individuell ensamhet. Senast i raden av böcker är Robert Putnams, men långt tidigare har kommunikationsforskare som Neil Postman och Bob Glass varnat för teknologins styrning av Västerlandets verklighetsuppfattning. Postman talar om tekniken som tvångsnarare än som frihet. Hastigheten och tillgängligheten kan leda till bekymmer.

Mot den här bakgrunden tar Roger Jacobsson ut-